

УДК 338.433

Чопко Н. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФІНАНСОВА БАЗА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОГО СЕКТОРА: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Розкрито сутність фінансової бази розвитку підприємств аграрного сектора як економічної категорії на основі узагальнення праць відомих вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів. Визначено основні характеристики та функції фінансової бази аграрних підприємств.

Ключові слова: фінансова база розвитку підприємств аграрного сектора, фінансові ресурси, капітал, грошові фонди, фінансові відносини.

Постановка проблеми. Одним із найважливіших напрямів державної фінансової політики у аграрній сфері є вирішення ряду питань, пов'язаних з проблемами недостатності фінансових ресурсів для забезпечення безперешкодного функціонування та розвитку суб'єктів аграрного ринку України. В умовах фінансово-економічної кризи проблеми в цій площині особливо загострились. Саме цим обумовлена необхідність комплексного дослідження процесу формування фінансової бази розвитку підприємств аграрного сектора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у розроблення теоретичних і практичних питань сутності фінансових ресурсів зробили вчені-економісти: О.Д. Василик, С.Я. Огородник, В.М. Опарін, К.В. Павлюк, А.М. Поддєрьогін, О.М. Ковалюк, М.І. Крупка, О.С. Філімоненков, М. Дем'яненко, В.П. Кудряшов, Н.Н. Пойда-Носик, С.С. Грабарчук, П.А. Лайко, М.В. Мних та інші. Проте, теоретико-методологічні засади формування фінансової бази підприємств аграрного сектора ще не достатньо розроблені в наукових працях, що зумовлює необхідність подальшого дослідження цих питань.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сам термін «фінансова база» хоча все частіше зустрічається в економічній науковій літературі, проте його трактування в економічних словниках відсутнє. Однак вчені-економісти розглядають бази, перш за все, як сукупність усіх можливих джерел ресурсів (явних і прихованих), необхідних для виконання поставлених завдань. Загалом можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку теорії та практики фінансового управління, немає єдиного підходу до визначення категорій: фінансові ресурси та фінансова база.

Основною метою даного дослідження є теоретичний аналіз фінансової бази розвитку підприємства аграрного сектора та визначення основних класифікаційних ознак фінансових ресурсів аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи фінансову базу розвитку підприємств аграрного сектора, вважаємо за необхідне розкрити зміст категорії «фінансові ресурси» як такої, що є основою попередньої.

Так, загальновідомим є підхід до розкриття змісту даної категорії через поняття капіталу. Зокрема, представник цього підходу Філімоненков О. С. трактує фінансові ресурси як сукупність власного, позиченого та залученого капіталу підприємств, який використовують для формування власних активів та здійснення виробничо-фінансової діяльності з метою отримання доходу, прибутку [1]. Таким чином, автор розглядає фінансові ресурси не як грошові кошти підприємства, а як джерела підприємства, спрямовані на формування активів. Фінансові ресурси як джерела формуван-

ня активів підприємства відображаються у пасиві балансу, а засоби, у тому числі грошові кошти – у активі балансу. На думку вченого, грошові кошти є матеріальним вираженням фінансових ресурсів.

Такого ж підходу до трактування даного поняття притримується Кірейцев Г. Г., зазначаючи, що різниця між капіталом і фінансовими ресурсами полягає у тому, що на будь-який момент часу фінансові ресурси більше або дорівнюють капіталу підприємства, а отже різняться на величину фінансових зобов'язань підприємства [2, с. 17].

Децю інше за своєю суттю подає визначення Родіонова В.М.: фінансові ресурси підприємства – це грошові доходи і надходження, які перебувають у розпорядженні суб'єкта господарювання і призначені для виконання фінансових зобов'язань, здійснення затрат із розширеного відтворення і економічного стимулювання працівників [3, с. 125].

Подібне визначення знаходимо у працях Белоліпецького В. Г. Вчений відзначає, що капітал є перетвореною формою фінансових ресурсів, що відображені у формі доходів та зовнішніх надходжень, що призначені для виконання фінансових зобов'язань та здійснення витрат по забезпеченню розширеного відтворення. [4, с. 64]. Однак він стверджує, що в звітності підприємства фінансові ресурси представлені капіталом (автор до нього зараховує лише власний капітал, що відображено у I розділі пасиву).

Загальновідомим є підхід до визначення фінансових ресурсів як грошових фондів. Так, відомим прихильником «фондової теорії» є Василик О. Д. У своїх працях науковець розглядає поняття фінансових ресурсів на рівні держави, наголошуючи, що це грошові накопичення і доходи, що створюються в процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення та задоволення інших суспільних потреб [5, с. 76]. Однак розглядаючи дану категорію на рівні підприємства, варто зауважити, що грошові надходження не акумулюються у фондовій формі, а зберігаються на рахунках або в касі.

Про те, що фінансові ресурси формуються у вигляді грошових фондів цільового призначення, які формуються в процесі розподілу та перерозподілу національного багатства, внутрішнього валового продукту і національного доходу та використовуються в статутних цілях підприємства, наголошував також Коробов М.Я. [6, с. 267]. Отже, вченим виділено такі риси фінансових ресурсів:

- виступають частиною національного багатства;
- приймають форму грошових фондів;
- мають цільове призначення.

Згідно досліджень Огородника С. Я. фінансо-

ві ресурси створюються та використовуються в процесі реалізації фінансових відносин, а отже, сформовані у фондах цільового призначення для здійснення певних витрат [7]. Про цільове призначення та фондовий характер фінансових ресурсів наголошував і Бурковський В. В. [8, с. 87].

Те, що фінансові ресурси підприємства існують у фондовій і не фондовій формах, підкреслюється Лайко П. А. та Мних М. В., які дають таке визначення фінансових ресурсів – це грошові засоби, що є у розпорядженні підприємства і до яких належать усі грошові фонди і та частина грошових засобів, яка використовується в не фондовій формі [9, с. 18]. При цьому під грошовими фондами розуміється та частина грошових надходжень, які мають цільове призначення. До грошових фондів підприємства належать: статутний фонд, амортизаційний фонд, фонд розвитку і вдосконалення виробництва, фонд соціальних потреб, фонд матеріального стимулювання, резервний фонд.

Також трактування дотримуються Поддєрогін А. М. та Хачатурян С. В., зараховуючи до фінансових ресурсів частину коштів підприємства у фондовій і нефондовій формах, що формується в результаті розподілу виробленого продукту, залучається до діяльності підприємства з різних джерел і спрямовується на забезпечення розширеного відтворення виробництва [10, с. 81].

Проте вищезазначені визначення не враховують такої вагомості складової фінансових ресурсів як грошових коштів, які використовуються у нефондовій формі. На нашу думку, таку категорію як грошові фонди варто розглядати лише на рівні держави.

Доцільно також зазначити, що у науковій літературі є ряд визначень, що розкривають зміст поняття «фінансових ресурсів» через сукупність грошових коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємств. Такого підходу дотримуються Балабанов І. Т. «Основи фінансового менеджмента. Как управлять капиталом» [11], Єпіфанова А. О., Сало І. В., Дьяконова І. І. «Бюджет і фінансова політика України» [12]. Таким чином, авторами до складу фінансових ресурсів включено всі кошти, що отримує суб'єкт господарювання.

Такого ж підходу дотримувалася і Опарін В. М., визначаючи, що «фінансові ресурси – це сума коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства, на основі яких формуються продуктивні доходи» [13, с. 10, 79]. Однак його визначення більш конкретне щодо цільового спрямування фінансових ресурсів та напрямів їхнього розміщення, а також автор вводить поняття «матеріалізовані фінансові ресурси – вкладені в основні засоби, які постійно забезпечують виробничий процес, і ті, що перебувають в обігу, обслуговуючи окремий виробничий цикл – оборотні кошти» [13, с. 79], тим самим підтверджуючи, що фінансові ресурси – це не тільки грошові кошти. Також автором наголошується на динамічній характері такого поняття як фінансові ресурси. Дотримуються думки Опаріна В. М., розкриваючи економічний зміст фінансових ресурсів, і Худолій Л. М., визначаючи їх сумою коштів, спрямованих в основні та оборотні засоби підприємства [14, с. 42].

Цікавим є підхід вчених щодо існування фінансових ресурсів не лише у грошовій формі. Так, Партін Г. О. і Завгородній А. Г. зазначають, що «за використанням фінансові ресурси підприємства поділяють на матеріалізовані фінансові ресурси (вкладені в основні засоби, запаси, ви-

робництво, готову продукцію тощо) та грошові фінансові ресурси (грошові кошти та їхні еквіваленти)» [15, с. 15].

З наведених визначень можна зробити висновки, що розкриваючи суть поняття «фінансові ресурси», науковцями-економістами розглядається у наступних аспектах: як капітал (або його частина); як складову національного доходу; як сукупність доходів та нагромаджень підприємства; як грошові фонди (універсального та цільового призначення) або грошові кошти у фондовій та нефондовій формі; як грошові кошти, що знаходяться у розпорядженні підприємства; а також підхід щодо існування фінансових ресурсів у грошовій та матеріальній формі, а також як частина ресурсного потенціалу.

Враховуючи сказане вище, можна дати наступне визначення фінансових ресурсів аграрних підприємств – це грошові кошти підприємства, що спрямовуються в основні та оборотні засоби підприємства для здійснення виробничо-господарської та фінансової діяльності з метою отримання прибутку, а фінансову базу трактувати як сукупність фінансових ресурсів, що залучаються з різноманітних джерел задля забезпечення соціально-економічного розвитку підприємств аграрного сектора.

Джерела формування фінансових ресурсів підприємств аграрного сектора різноманітні. Вони залежать від форми власності, на основі якої створюється підприємство. Так, при створенні державних підприємств фінансові ресурси формуються за рахунок бюджетних коштів, коштів вищих органів управління, інших аналогічних підприємств під час їх реорганізації тощо. При створенні акціонерних товариств вони формуються за рахунок внесків юридичних і фізичних осіб. Усі ці внески (кошти) є статутним (первинним) капіталом і акумулюються у статутному фонді створеного підприємства. Усі перелічені джерела беруть участь як у формуванні активів підприємства, так і у здійсненні його виробничо-фінансової діяльності з метою отримання доходу, прибутку.

Враховуючи ці положення, можемо стверджувати, що фінансова база формується як на рівні всієї національної економіки, так і на рівні галузі економіки чи окремого підприємства. Узагальнюючи все вище сказане, можна дати таке визначення, що фінансова база розвитку підприємств аграрного сектора – це сукупність усіх потенційно можливих фінансових ресурсів, що утворюються в процесі розподілу та перерозподілу національного доходу, що спрямовуються на забезпечення сталого розвитку аграрного сектора України.

Загалом фінансова база – це основа функціонування не тільки окремо взятого суб'єкта господарювання, а й об'єктивна умова розвитку певного сектора економіки, держави та й суспільства.

Вивчення точок зору фахівців щодо визначення економічної природи «фінансових ресурсів» дозволяє виділити характерні риси фінансової бази підприємств, в тому числі і аграрної сфери, а також охарактеризувати структуру джерел фінансових ресурсів підприємств.

На нашу думку, основними ознаками фінансової бази розвитку підприємств аграрного сектора як економічної категорії є такі:

- це частина національного доходу;
- відбиває процес створення, розподілу, використання і відтворення фінансових ресурсів як на рівні держави, так і окремого підприємства;

- її структура ресурсів динамічна й залежить від розвитку підприємства, стадії його функціонування, галузі та сфери економіки;

- це складова ресурсного потенціалу, адже її наявність є обов'язковою умовою безперервності виробництва аграрного підприємства;

- знаходить своє відображення в процесі формування основних і обігових активів;

- є найважливішою характеристикою рівня ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства, що пов'язано із можливістю нарощення її складу;

- формує необхідні умови для забезпечення розвитку як окремого підприємства, так і галузі, чи економіки держави в цілому.

Фінансова база розвитку підприємств аграрного сектора виконує такі основні функції:

1) формування, підтримка оптимальної структури і нарощування економічного потенціалу підприємства;

3) забезпечення здійснення виробничо-господарського процесу на підприємстві;

2) забезпечення стабільного фінансового стану підприємства;

3) сприяє реалізації підприємством соціально-економічної політики.

Як уже було зазначено, основними складниками фінансової бази розвитку підприємств аграрного сектора є фінансові ресурси. Формуючи фінансову базу розвитку аграрного підприємства, необхідно зважати на те, що склад, структура та обсяги джерел фінансових ресурсів визначаються, як його роз-

міром, так і фінансовим становищем. Також при залученні фінансових ресурсів підприємству слід враховувати різноманітну кількість факторів, які впливають на його функціонування. Будь-яке підприємство залежить від умов зовнішнього середовища (попит на продукцію, розвиток галузі, економіка країни). Окрім того, підприємству необхідно враховувати такі внутрішні фактори, як стан основних засобів підприємства, виробнича потужність, рівень кваліфікації працюючих та інші при формуванні величини та структури фінансового забезпечення.

При цьому, в одних підприємствах важливе значення надається пайовим та іншим внескам, а в інших вагоме місце посідають амортизаційні відрахування, прибуток або позикові кошти. А це в свою чергу визначає необхідність формування індивідуальних програм ефективного використання фінансових ресурсів для кожного підприємства.

Висновки. У процесі формування фінансової бази підприємств важливе значення має структура фінансових джерел. Підвищення питомої ваги власних коштів позитивно впливає на фінансову діяльність підприємств. Висока питома вага залучених коштів ускладнює фінансову діяльність підприємства та потребує додаткових витрат на сплату відсотків за банківські кредити, дивіденди на акції, доходів на облігації, зменшує ліквідність балансу підприємства, що потребує значного регулюючого впливу держави. Подальші дослідження з цієї проблематики будуть спрямовані на вдосконалення механізму державної фінансової підтримки підприємств аграрного сектора.

Список літератури:

1. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств : [навч. посібник] / О. С. Філімоненков ; 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : МАУП, 2004. – 328 с.
2. Фінансовий менеджмент : [навчальний посібник] / За ред. проф. Г. Г. Кірейцева. – Житомир : ЖІТІ, 2001. – 432 с.
3. Финансы : учебник / Под ред. В. М. Родионовой. – М. : Финансы и статистика, 1995. – 432 с.
4. Белоплицкий В. Г. Финансы фирмы : Курс лекций / В. Г. Белоплицкий. – М. : ИНФРА, 1998. – 326 с.
5. Василик О. Д. Теорія фінансів : [підручник] / О. Д. Василик. – К. : НІОС, 2000. – 564 с.
6. Коробков М. Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств / М. Я. Коробков. – К. : Знання, 2000. – 489 с.
7. Огородник С. Я. Финансово-кредитные методы повышения эффективности промышленного производства : [монография] / [С. Я. Огородник, В. М. Федосов, В. М. Опарин и др.] ; под общ. ред. С. Я. Огородник. – К. : Техника, 1990. – 238 с.
8. Бурковський В. В. Фінанси підприємств : [навч. посіб.] / За ред. В. В. Бурковський – Дніпропетровськ : Пороги, 1998. – 246 с.
9. Фінанси підприємств : [підручник] / П. А. Лайко, М. В. Мних. – К.: Знання Укр., 2004. – 428 с. – Бібліогр.: с. 423-427.
10. Фінанси підприємств: [підручник] / Керівник авт. кол. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін; 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : КНЕУ, 2000. – 460 с.
11. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом : [учебное пособие] / И. Т. Балабанов. – Москва-Харьков-Минск : «Питер», 2006. – 318 с.
12. Єпіфанов А. О. Бюджет і фінансова політика України : [підручник] / А. О. Єпіфанов. – Київ, 1997. – 234 с.
13. Опарин В. М. Фінанси (Загальна теорія) : навч. посібник./ В. М. Опарин; 2-ге вид., доп. і перероб. – К. : КНЕУ, 2001. – 240 с.
14. Худолій Л. М. Теорія фінансів / Л. М. Худолій. – Київ : Видавництво Європейського університету, 2003. – 167 с.
15. Партин Г. О. Фінанси підприємств : [навч. посіб.] / Г. О. Партин. – Львів : ЛБІ НБУ, 2003 – 342 с.
16. Фінансовий аналіз : [навч. посіб.] / Г. В. Митрофанов, Г. О. Кравченко, Н. С. Барабаш та ін. ; За ред. проф. Г. В. Митрофанова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т: 2002. – 301 с.

Чопко Н. С.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

**ФИНАНСОВАЯ БАЗА РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ АГРАРНОГО СЕКТОРА:
ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Резюме

Раскрыта сущность финансовой базы развития предприятий аграрного сектора как экономической категории на основе обобщения работ известных отечественных и зарубежных ученых-экономистов. Определены основные характеристики и функции финансовой базы сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: финансовая база развития предприятий аграрного сектора, финансовые ресурсы, капитал, денежные фонды, финансовые отношения.

Chopko N. S.

Lviv National University named after Ivan Franko

THE FINANCIAL BASE OF DEVELOPMENT AGRARIAN ENTERPRISES: THEORETICAL ASPECTS

Summary

The essence of the financial base of the enterprises of the agricultural sector as an economic category based on the generalization of the works of famous domestic and foreign scientists and economists. It's determined the main characteristics and functions of the financial base of agricultural enterprises in this article.

Key words: financial base of enterprises of agricultural sector, financial resources, capital cash funds, financial relations.